

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"ואל תעש לו מאומה" (בראשית כ"ב, י"ב) לעומת - "אפרו של יצחק"

נושא א' - האם לבסוף יצחק נשחט ונשרף

א. פסוקי התורה - לא נעשה עמו מאומה

מפשט פסוקי התורה משמע שלא נעשה עמו דבר : (י) וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת, לשחט את בנו. (יא) ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם, ויאמר הנני. (יב) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנדך את יחידך ממני. (יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו, וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו. (יט) וישב אברהם אל נערו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע, וישב אברהם בבאר שבע.

ב. מקורות תלמודיים - יצחק נשחט ונשרף

אך במספר מקומות בתלמוד מוזכר - 'אפרו של יצחק', ומשמע, שיצחק נשחט ונשרף : ברכות (ס"ב ע"ב) : "ושמואל אמר - אפרו של יצחק ראה שנאמר אלהים יראה לו השם". תענית (ט"ז ע"א) : "ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד... וחד אמר כדי שיזכור לנו - אפרו של יצחק". זבחים (ס"ב ע"א) : "ור' יצחק נפחא אמר - אפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום".

השאלה המרכזית - מקריאת פסוקי התורה משמע ברור, שאברהם לא עשה ליצחק דבר, שהרי המלאך אמר לו : "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה". אך מהמקורות התלמודיים משמע שאפרו של יצחק צבור על המזבח, וא"כ מתעוררת השאלה - האם באמת לא נעשה לו מאומה, או שמא הוא נשחט ונשרף כקרבן עולה?

הסבר א' - יצחק רק כאילו נשחט ונשרף - את הסתירה הזו בין פשט פסוקי התורה לבין המובא במסכתות הש"ס, ניתן להסביר עפ"י הניסוח המובא במספר מדרשים : תנחומא (וירא פרק כג) : "ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח". בראשית רבה (צד, ה) : "רבנן אמרי רואים אפרו של יצחק כאלו צבור על גבי המזבח". ספרא (בחוקותי פרק ח) : "ולמה נאמר באברהם ויעקב זכירה, וביצחק לא נאמרה זכירה? אלא רואין את אפרו כאלו הוא צבור ע"ג המזבח". במדרשים אלו מופיע הביטוי - 'כאילו', ומשמע מהם, שבאמת לא נעשה לו דבר, כפי שמשמע מפסוקי התורה, אלא שמתייחסים לדבר כאילו שאפרו צבור על המזבח. ולפי נוסח זה ניתן לומר, שאולי גם כוונת המקורות התלמודיים היא שרק כאילו שאפרו של יצחק מונח על גבי המזבח.

הסבר ב' - רובד המחשבה ורובד המעשה - בספרות החסידיית המתבססת על תורת האריז"ל מובא, שלמחשבה יש מציאות ממשית, אם כי לא ברובד של המישור המעשי, אלא במישור גבוה יותר של המחשבה. עפ"י רעיון זה, נראה שאפשר להסביר שהתורה מדברת על הרובד המעשי, וברובד זה, אכן אברהם לא עשה מאומה ליצחק. אך, ברובד המחשבתי, מכיוון שאברהם מאד רצה לעמוד בניסיון, ולקיים את בקשת ה', הרי שבמחשבה, הוא ראה את עצמו שוחט את בנו. וה' ראה שהגיע במחשבתו לשלימות הדבר, ולכן אומר לו : "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה", שאין צורך לבצע דבר ברובד המעשי. ולכן, המקורות התלמודיים מדברים מבחינת הרובד המחשבתי, שאפרו צבור על המזבח. ואילו המקורות המדרשיים מדברים שברובד המעשי אפרו כאילו צבור על המזבח.

הסבר ג' - נשמתו של יצחק עלתה למעלה ונהיה שם לקרבן - 'תפארת יהונתן' מסביר את הכפילות : "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה", שה' ציוה להעלותו לקרבן מבלי צורך לשחוט אותו, כי גם בלי שחיטתו יהיה קרבן, כי משמים נלקח נשמתו לקרבן למעלה, ואח"כ נשמתו שבה אליו בטוב תחיית המתים כנודע.

הסבר ד' - אפרו של האיל הוא כמו אפרו של יצחק - 'הגרי"ז הלוי' שואל הגמ' במס' 'זבחים' (ס"ב ע"א) שאפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום - מהיכן היה שם אפרו של יצחק הרי לא הוקרב כלל; ומסביר, שהקרבן האיל נחשבה כהקרבן יצחק עצמו, ודיני ההקרבן של יצחק עברו אל האיל, וזהו הביאור - 'תחת בנו' והיינו ממש, כאילו הקריב את יצחק שנמצא על האיל והאיל מתחתי.

הסבר ה' - יצחק נשחט ונשרף ממש - לאחר שראינו, לפי ההסברים דלעיל, שיצחק לא נשרף ממש, נביא לסיום דעה שסוברת שיצחק נשחט ונשרף ממש. בספר 'תניא רבתי' בענין התפילה סימן ה' מובא : "כשנעקד יצחק אבינו על גבי המזבח ונעשה דשן והי' אפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עליו הקדוש ברוך הוא טל והחיה אותו, ומנוסח הדברים משמע שנשחט ונשרף ממש.

ובספר 'שמן ששון' לר' אברהם אבלי (בעל מג"א על שו"ע) מביא מקור זה, ומעיר שלא מצינו בשום מדרש שיצחק נשרף ממש ונעשה דשן. ובכ"ז מנסה להתאים דברים אלו עם הפסוקים ואומר, שאע"פ שהקב"ה ציווה שלא לעשות לו כלום, מ"מ אברהם עשה מעצמו והקריבו. לכן, בתחילה אמר הכתוב : "ולא חשכת את בנדך ממני", פירוש 'ממני' - שאני ידעתי שרצונך היה לשוחטו. אך אברהם חשב שאם לא ישחוט ממש, אז האנשים יאמרו, שאברהם עשה כך רק בגלל שידע שלבסוף הקב"ה ימנע אותו מלשוחטו, מאחר שכבר הבטיחו - 'כי ביצחק יקרא לך זרע'. לכן עשה אברהם מעשה ממש, ושחטו והקריבו. ולכן כתוב שוב : "יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנדך את יחידך", ושם כבר כתוב 'עשית' ולא כתוב 'ממני', כי עכשיו כל העולם ראה שבאמת שחטו והקריבו.

אך בספר 'פני דוד' להחיד"א מסביר שיצחק לא נשחט ונשרף ממש, אלא שידוע מה שכתבו חכמי האמת, שנשמת יצחק היתה מסטרא דנוקבא, ובעת העקידה פרחת נשמתו ונכנסה באיל, ואברהם אבינו ע"ה הקריב את האיל ונמצא שלפי האמת שיצחק שמהותו הוא נשמתו, היה עכשיו בתוך האיל שנשחט ונקרב, ולכן זה נקרא שיצחק עצמו נשחט ונקרב. ואז באה לו נשמה חדשה נשמה דדכורא וז"ש שנעשה דשן, כלומר האיל שנכנסה בו נשמתו של יצחק נעשה דשן.

נושא ב' - 'וישב אברהם אל נערו... וילכו יחדו אל באר שבע' - ויצחק היכן היה?

הסבר א' - מלאכים הוליכו אותו לבית המדרש של שם - ההסבר הזה מובא ב'תרגום יונתן' ומוסיף שיצחק היה שם שלש שנים.

הסבר ב' - נטמן שלש שנים בגן עדן - 'חזקוני' מסביר : "וישב אברהם אל נערי - ויצחק היכן הלך, אלא נטמן בגן עדן שלש שנים".
הסבר ג' - שלחו בלילה מפני עין הרע - ב'מדרש רבה' מובא : "רבי חנינא אמר - שלחו בלילה מפני העין. שמשעה שעלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש, עוד לא נזכרו שמותן, ולהיכן הלכו? ר"א אמר מתו ברוק. ר' יוסי אמר מתו בעין".

הסבר ד' - אברהם שלח אותו מיד לחברון לשמח את שרה - ר' יצחק אברבנאל' מסביר שלשרה היתה יכולה להיות דאגה ממה שיכול לקרות ליצחק, ולכן מיד לאחר העקידה הוא שלח את יצחק שימהר לחברון, לשמח את שרה ולהסיר צערה מעליה. ויצחק הלך ישירות לחברון, ואילו אברהם הלך דרך באר שבע. ומביא קצת ראיה לכך, שכאשר מתה שרה בחברון, אמר הכתוב שאברהם בא לספוד לשרה, והכתוב לא אומר שגם יצחק בא לספוד לאמו הצדקת, וזה בגלל שהוא היה עם אמו בחברון ואברהם בלבד בא מבאר שבע.

וב'מדרש רבה' (ויקרא פרשה כ' פסקה ב') יש מקור לכך, שיצחק חזר לחברון : "נטל את יצחק בנו והעלהו הרים והורידו גבעות, העלהו על אחד מן ההרים ובנה מזבח וסדר עצים וערך מערכה ונטל את הסכין לשוחטו, ואלולי שקראו מלאך מן השמים כבר היה נשחט. תדע שכן **שחזר יצחק אצל אמו** ואמרה לו - אן היית ברי, א"ל - נטלני אבי והעלני הרים והורידני גבעות וכו' אמרה - ווי על ברי דריותא אלולי המלאך כבר היית שחוט, א"ל - אין. באותה שעה צווחה ששה קולות כנגד ששה תקיעות אמרו לא הספיקה את הדבר עד שמתה הה"ד (בראשית כג) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. ומיכן בא ר' יהודה ב"ר סימן אמר - **מהר המוריה** בא".

נושא ג' - "וילכו יחדו אל באר שבע" - מדוע הלך לבאר שבע במקום לחברון?

יש להבין, מדוע הלך אברהם לבאר שבע והתיישב שם, הרי הוא גר בחברון, ושם גם נמצאת אשתו שרה? וכמו שאומר כאן **'רש"י'** : "וישב אברהם בבאר שבע - לא ישיבה ממש, שהרי בחברון היה יושב. י"ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון, כמו שנאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, מרובים משל חברון הראשונים, והם כ"ו שנה כמו שפירשנו למעלה". אמנם **'רש"י'** מסביר שזו לא היתה ישיבה ממש, אך אינו מסביר למה בכלל הלך לבאר שבע. וכמו כן תמוה, שהרי אשתו נמצאת בחברון, כמו שנאמר בתחילת פרשת 'חיי שרה' : **"ותמת שרה בקרית ארבע** הוא חברון בארץ כנען, ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה" (בראשית כ"ג, ב'), ומניין בא? אומר **'רש"י'** : "מבאר שבע". אז מדוע לאחר העקידה הוא לא חזר לחברון? ועוד יותר קשה שהרי הדרך מהר המוריה לבאר שבע עוברת דרך חברון, אז למה לא מגיע קודם לחברון? ישנם מדרשים חלוקים בעניין זה, וגם מספר פרשנים התייחסו לקושי זה, אך אינם נותנים מענה ברור לקושי זה.

ב'מדרש רבה' (בראשית פרשה נ"ח פסקה ה') מובא שבאמת בא **מהר המוריה** ולא מבאר שבע : "ויבא אברהם לספוד לשרה מהיכן בא? רבי לוי אמר - מקבורתו של תרח לשרה בא. א"ל ר' יוסי - והלא קבורתו של תרח קדמה לקבורתו של שרה שתי שנים, אלא מהיכן בא - **מהר המוריה**, ומתה שרה מאותו צער לפיכך נסמכה עקידה לויחיו חיי שרה". אך, הרי בתורה מפורש שהלך קודם לבאר שבע:

בעל **'תפארת יהונתן'** מסביר, שהמלאכים קטרוגו על שכרת אברהם ברית עם אבימלך. וע"י העקידה התנצל אברהם מכריתות הברית, והברית היתה בבאר שבע, ואלו היה נעשה שם חטא, לא היה אברהם שב למקום שנכשל בו. אבל כאשר ע"י עקידה נתברר שלא חטא, א"כ לא חש, ושב לבאר שבע, ולכך כתיב נמי - **'וישב אברהם בבאר שבע'**. אמנם הוא מסביר, שהחזרה והישיבה בבאר שבע מוכיחה שלא חטא בכריתת הברית, אך עדיין חסר הסבר, מדוע בכלל הלך לשם במקום לחברון.

'מלבי"ם' אומר שלפי הפשט ישב אברהם בעת ההיא בבאר שבע, ושרה ישיבה בעת ההיא בחברון, ובשוב אברהם מן העקדה, שלח את יצחק לחברון לבשר לאמו כי חי הוא ועמד בניסיון, ואברהם חזר לבאר שבע. ועל כן גם לא נזכר שיצחק בא לספוד לשרה כי היה שם בחברון. אך עדיין **צריך להסביר**, מדוע אברהם יושב בבאר שבע בזמן ששרה יושבת בחברון, ולאחר שנפטרה הוא צריך לבא מבאר לחברון בכדי לספוד אותה ולבכותה.

רעיון מחדש - אברהם חזר לחברון ורק לאחר פטירת שרה הלך לבאר שבע

ואולי **ניתן לפתור קושי** זה ע"י שנאמר, שבאמת אברהם חזר מהר המוריה לחברון, וכמו שהבאנו לעיל בשם **'מדרש רבה'**, וכאשר שרה ראתה אותו שבא לבד, הבינה שיצחק מת, ופרחה נשמתה, ורק לאחר מכן הוא יורד לבאר שבע ומתיישב שם.

ואמנם, מפשט הפסוק : "וישב אברהם אל נערי ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע, וישב אברהם בבאר שבע" משמע שמיד אחר העקדה שב אל נערי והלכו לבאר שבע, אך בכדי ליישב את הקושי ניתן לחלק ולומר שתחילת הפסוק : "וישב אברהם אל נערי" היה מיד לאחר העקדה. ואילו המשך הפסוק : "ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע" היה רק לאחר מות שרה וקבורתה. **ואמנם,** יש קושי נוסף בסדר הפרשיות שהרי רק יותר מאוחר בתחילת פרשת **'חיי שרה'** מסופר על מות שרה, אך על זה נוכל לומר, כפי שאומרים בעניינים נוספים וגם בספר בראשית, שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ובכל אופן, מכיוון שבמספר מדרשים נאמר שאברהם בא לספוד לשרה מהר המוריה, אז חייבים לומר, שהליכתו לבאר שבע היתה רק לאחר מכן.

ונראה, שנוכל למצוא חיזוק לרעיון זה **ב'מדרש הגדול'** לר' **דוד העדני'** שבתחילה מפרש את תחילת הפסוק : "וישב אברהם אל נערי" ושם מסביר כדברי **'בראשית רבה'** שאברהם בא קודם לחברון, ואז מתה שרה, ורק לאחר מכן מפרש את המשך הפסוק : "ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע" ומסביר מדוע הוא הולך דווקא לבאר שבע : "לפי שראה אברהם אבינו נחת רוח בבאר שבע לא אז ממנה", ומשמע ממנו, שהלך לבאר שבע לאחר מות שרה.

מסוגל לישועות - כיודע לימוד משניות מס' הניס מסוגל לישועות. ז"ה ילא לאור פירוש נרחב למס' מלווה באיורים להקלת ההבנה. לרכישת הספר ניתן לפנות לרכז גרשון אינגבר בטל. - 0527698670

בתקופה זו של הקורונה השיעורים מתקיימים ע"י תוכנת זום

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net